

סב"ל שיש ציווי על החיים כלפי המת²⁹.

ובענין זה כדאי להוסיף שהרשב"א עצמו בחידושו בברכות יח, א, (בד"ה "דלייה") נראה שפי' דמצוות בטלות לע"ל דקאי על זמן התחי', שהרי כתב שם בתו"ד, ששמואל סב"ל דמצוות אינן בטלות לע"ל ומביא רא"י מהא דסב"ל לשמואל בשבת קנא, ב, דאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות, עיי"ש. ואי נימא דלע"ל

(29) ובשו"ת 'שכיל עבדי' ח"ח סי' לג אות ב' דן באחד שעשו לו ניתוח והורידו ממנו אבר רח"ל, שאחר פטירתו צריך לקבורו עם הגוף, והאריך שם בענין תחיית המתים, דאם הרגל יהי' בעין מרפאים אותו ע"י חיבור האבר משא"כ אם אינו בעין לא יבראו בריאה חדשה וכו', עיי"ש בארוכה. ועי' בשו"ת 'עטרת פז' ח"א כרך ג' חו"מ סי' ז' ששקו"ט בדבריו, ולפי הנ"ל יוצא, דמ"ש מתאים רק לפי השיטה שעומדין במומן וכו', משא"כ להפרד"א דסב"ל שהוא גוף חדש, לא שייך לומר כן. אבל בכלל יש לעיין בדבריו, שהרי מבואר בהדיא בגיטין נז, א, דגם הנטבעים בים וכו"ב, או באופן שכלה הגוף לגמרי, יקומו לתחי' וא"כ מאי שנא הכא? וראה שו"ת 'הלכות קטנות' סי' קלח.

היינו על הזמן שהוא מת, מהו הראי' משם³⁰.

עוד יש להקשות על פירוש הרשב"ץ ברכות שם (בד"ה גרסינן בגמ') שהביא פירוש הרשב"א דשמואל דסב"ל דרמינן ציצית בטלית של מתים משום דלשיטתו קאי דסב"ל בשבת שם דמצוות אינן בטילות לע"ל, ומפרש דהיינו לאחר מיתה, וכיון דאינן בטילות לאחר מיתה מיחייבנן אנן עלייהו, מידי דהוה אקטנים דפטורים ומצווין עליהם הגדולים וכו'. אבל אנן לא קיימ"ל כוותי' אלא כרבי יוחנן דסב"ל דמצוות בטלות לע"ל משום הכי אין מטילין ציצית לטלית של מתים, עיי"ש. וקשה כנ"ל, דאם מפרש דלעתיד לבוא היינו אחר מיתה, א"כ איך אפ"ל שכן סב"ל לשמואל דמצוות אינן בטלות לע"ל כיון דסב"ל בשבת קנא, ב, דאין בין עוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד, דמה שייך זה לזה? וצ"ע.

(30) וכבר הקשה כן ב"ד דוד' ברכות שם, וב'לב חיים' ח"א סי' לב, ועוד.

סימן סו

קידושין אחר תחיית המתים

ספיקת החיד"א בברכי יוסף

ידוע מה שנסתפק החיד"א בס' ברכי יוסף³¹ בהא דאיתא במגילה (ז, ב)

(31) אבעה"ז ר"ס י"ז, מובא בפתחי תשובה שם,

ברבה ור' זירא שישבו בסעודת פורים ואגב בסומי בפוריא קם רבה ושחטיה לר' זירא

וראה באה"ט שם. – הוזכר בשיחת קודש ש"פ תזריץ תשד"מ (ס' התוועדויות תשד"מ ח"ב "משיחות ש"פ שמיני-תזריע" אות י').

"למחר בעי רחמיה עליה ואחייה", – דיש להסתפק גבי אשתו של ר' זירא, דכיון שמת שמא פקעי הקידושין מינה והוה פנויה, וכי חייה רבי זירא למחר יצטרך לקדשה שוב קידושין חדשים, או דילמא הא דאשה קונה עצמה במיתת הבעל היינו דוקא כאשר מת ונשאר מת, אך כשלא נקבר וחי ע"י נביא או חסיד אגלאי מילתא דאותה מיתה לא היתה מיתה כמות כל אדם, וממילא נמי לא פקעי קידושי קמאי מינה, וכשיחיה בעלה מותר בה מיד כאשר היה לפני מותו.

וכתב דלפום ריהטא יש להביא ראיה מהירושלמי דגיטין (פ"ז ה"ג) דאיתא התם גבי הנותן גט לאשה ומתנה מעכשיו אם לא באתי עד י"ב חודש הרי זה גט, ואמרינן דאם מת בתוך הזמן מהו שתהא מותרת להנשא ר' יוסי אמר אסורה להנשא, אני אומר נעשו לו ניסים וחיה. ואע"ג דבתלמודין (גיטין עו, א) איבעיא לן אם לאלתר שריא בכה"ג ששמעו בו שמת או רק עד י"ב חודש, ולא איפשיטה, והרי"ף הרמב"ם והרא"ש נקטוה לחומרא במקום יבם ולא חיישי הפוסקים כלל לירושלמי, נראה דהגם דבששמעו בו שמת לא חיישינן כלל למעשה ניסים שיחיה דזה לא שכיחא כלל, ואפילו רבי מאיר דחייש למיעוטא, למיעוטא דמיעוטא לא חייש, וכ"ש בהא דכמעט לא שכיח כלל, וטעם דאיבעיא לן אי שריא לאלתר כבר מפורש בראשונים ז"ל, מ"מ למדנו מהירושלמי דאם אחר שמת נעשו ניסים וחי אכתי אגידה ביה אשתו זאת, ולא מהניא לה מה שמת ודאי, כיון דלבסוף חי. ובהא אית לן למימר דגם תלמודא דידן מודה דאי אתרמי כי האי,

המיתה שמת כמאן דליתא, ולא פליגי תרי תלמודי אלא דוקא לחוש שיחיה דבהא לש"ס דילן ליכא למיחש שהוא חששא רחוקה וכו', אבל אי הוה כי האי עובדא לכו"ע אי חי הדר לקמייתא כי אשתו היא, והוא בעלה, עכ"ד.

ועי' גם בס' פתח עינים (מגילה שם) שכתב בהך דרבי זירא וז"ל: נראה דהגם דר' זירא כלילה נשחט ומת כיון דעד שלא נקבר חי לא היה צריך לקדש אשתו קידושין חדשים, ובספרי ברכי יוסף אבהע"ז סי' טו"ב הבאתי קצת ראיה לזה, עכ"ל. וראה שו"ת ציץ אליעזר חט"ז סי' כ"ד (ד"ה והנה בדומה) מה שהוציא מדבריו בנוגע למעשה.

דחיית הראי' מהירושלמי

אלא שעל ראיית הברכ"י מהירושלמי כבר הקשו רבים³², דאם נפרש כוונת הירושלמי בפשטות דחיישינן שמא יחי' ע"י נס וחזר האישות ולכן אסורה עכשיו, א"כ איך אנו מתירים כל אלמנה שבעולם, ניחוש שמא נעשה לו נסים או שמא יעשה לו נסים ויחזור ויחי'. ועכצ"ל דהירושלמי לא אסר אלא במקום יבום דהמיתה אינה מתרת לחודא כיון דעדיין זקוקה ליבום, אלא שאנו באים להתירה מכח הגט שע"י הגט אינה זקוקה ליבום, ולזה אומר דכיון שיש תנאי שהוא גט רק אם לא יבא עד י"ב

(32) נפש חי' אהע"ז סי' ג', בית יצחק אהע"ז ח"א סי' ו', ושו"ת חסד לאברהם מהדו"ת סי' י"ד אות יד, ועוד. וראה שו"ת דברי יציב אבהע"ז סי' ע, וראה בס' עט סופר חלק ג' כלל פ' פרט ד'.

וחירץ דבריו³⁴, אלא שהקשה עליו מטעם אחר די"ל דאין כוונת הירושלמי שמת ממש, אלא ע"ד שמבואר בסוף יבמות בנפל בבור שיש שם נחשים דחיישין שמא נעשה לו נס כמו שנעשה לדניאל אף דעפ"י הרוב ודאי מת, עיי"ש.

בנוגע לתחיית המתים

ועל דרך זה יש לדון גם בנוגע לתחיית המתים, וע"פ מה שכתב הרמב"ם באגרת תחיית המתים פ"ד, דלעתיד לבא בתחיית המתים יחזרו ויזדווגו יחד איש ואשתו כמקדם³⁵, דלפי"ז יש להסתפק אם

(34) וכן תירץ דבריו בשו"ת בית יצחק הנ"ל, ועוד. ועי' גם במראה פנים שם שפי' הירושלמי דאיירי בלי יבום.

(35) וראה גם שו"ת חת"ס שו"ת ח"ז סי' לד שהביא דברי הרמב"ם, גם הביא מ"ש בעל תורת חיים (סנהדרין ק' ע"א) דהא דעתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות, דהיינו הצדיק עם אשתו, לכל אחד ש"י דהיינו תר"ך וכו', ועפ"ז הביא שם מה שנסתפקו המפרשים באופן הנישואין אחר תחיית המתים עיי"ש, וכ"כ בס' האמונות והדעות להרס"ג מאמר ז' פ"ח שנשאל האם האנשים שיקומו לתחייה יאכלו וישתו וישאו נשים, והשיב: "כן, כמו שבן הצרפתי אשר החייהו הבורא ע"י אליהו וכו' אכלו ושתו ויתכן שנשאו נשים", וראה גם בפ"י המשניות להרמב"ם סנהדרין ר"פ חלק ד"ה וכת' שלישית). וראה שו"ת דברי יציב חיו"ד סי' ק"י שהביא מ"ש במדרש תהלים קמ"ו [אות ד'] על ה' מתיר אסורים, אין איסור גדול מן הנדה שהאשה רואה דם ואסרה הקב"ה לבעלה ולעתיד לבא הוא מתירה וכו', וי"א אף תשמיש המטה היא אסורה לעתיד לבוא וכו' עיי"ש, ומבאר דאיירי אחר תחיית המתים, ודעה הב' סב"ל דכיון שלא ימותו עוד במילא לא יהי' מצות פרו ורבו כיון דתכליתה היא

חודש לכן חיישין שמא נעשה לו נסים וחיה ואכתי יבוא, ובמילא לא יתקיים התנאי והגט בטל וזקוקה ליבום. ולפי"ז ליכא ראי' מהירושלמי דבעל שחי' חזר האישות, די"ל דבודאי נפקע האישות, ושאני התם שהיא אסורה מצד שזקוקה ליבם דדילמא הגט לא יהי' גט, עיי"ש בארוכה.

ועי' גם באור שמח (פ"ט דגירושין הי"א, בד"ה והנה) שהביא שם את דברי הירושלמי הנ"ל דלא תנשא עד י"ב חודש שמא יחיה, וביאר נמי דלעולם אף שיבוא עתה ויקום לתחיה הוי כאיש אחר ואינה אסורה להנשא לאחר משום הכי, וכל החשש התם הוא משום דצריכה יבום, ולכן אם יבוא נמצא דהגט בטל דהא התנאי היה שלא יבוא תוך י"ב חודש, וכוונתו של הבעל בהתנאי הי' שבכל אופן שיבוא אף אם ע"י נס יתבטל הגט, וסוף סוף בא אף דהוי פנים חדשות אבל הרי בא, וממילא נתבטל הגט וצריכה יבום. אבל לעולם בעצם המיתה פקעו הקידושין ולא חוזרים אף שעתה קם ונתעורר לחיים, וכ"כ בס' שיח השדה קונטרס הליקוט' ריש סי' ד'.

ועי' גם בשו"ת שואל ומשיב (מהדורא רביעאה ח"ג סי' ע"ז בד"ה והנה בישוב) שהקשה ג"כ כהנ"ל על הברכ"י

(33) ועי' פורת יוסף גיטין עו ע"ב (ד"ה תוס' דהא) ובחי' הר"י בכרך שם שכן פירשו – וכדהובא בשו"ת עטרת פז חלק ראשון כרך ג – אה"ע סימן ט', ושם האריך באריכות נפלאה בכל ענין זה. וראה גם אוצר הפוסקים אבהע"ז שם.

יהיו צריכים קידושין חדשים או לא, דאף דפשוט שאם נתקדשה ונשאת לאחר ודאי נפקע אישות הראשון דאישות לבי תרי ליכא, מ"מ באופן שלא נתקדשה אחר מיתתו יש להסתפק כנ"ל.

(וראה גם כיו"ב בס' כנסת הגדולה אבה"ע (הגהות הטור סי' יז אות ב, וראה גם דרכי משה שם סק"ה, וב"ש סקי"א) שהביא שם את דברי מהרא"י בתרומת הדשן (פסקים סי' קב) שכתב לדון גבי אשת אליהו הנביא ורבי יהושע בן לוי שעלו חיים לשמים האם הם מותרות להנשא³⁶, ונפק"מ לדורות אם יזכה אחד כמוהם, וכתב ע"ז הכנה"ג: ואני אומר עוד נפקותא אחריתא דנ"מ כשיחיו המתים ותחיה אשת אליהו או ריב"ל אם מותרת להנשא, עיי"ש).

והנה לפי מ"ש החיד"א כנ"ל, נמצא דספק זה לא שייך לנדר"ד, שהרי הוא ביאר הטעם שלא יצטרך לקדושין משום די"ל דהא דאשה קונה עצמה במיתת הבעל היינו דוקא כאשר מת ונשאר מת, אך כשלא נקבר³⁷, וחי ע"י נביא או חסיד אגלאי

משום ומלאו את הארץ וגו' ואז לא יהי צורך ע"ז, משא"כ דעה הא' סב"ל דלעולם מתקיים מצות פו"ר והראי' דאדם הראשון נצטוו על פו"ר אף קודם גזירת מיתה עיי"ש, ולפי"ז נמצא דמ"ש הרמב"ם באגרת תחיית המתים וכו' לכאורה הוא לפי דעה הא'.

(36 וראה שיחת ו' תשרי תש"מ סעי' כ"ח שביאר ספיקתו, מהו ענין המיתה האם הוא פירוד הנשמה מן הגוף או הסתלקות מעוה"ז עיי"ש.

(37 וראה שו"ת עטרת פז (שבהערה 184) שביאר טעמו של החיד"א למה סב"ל שזה תלוי אם נקבר או

מילתא דאותה מיתה לא היתה מיתה כמות כל אדם וכנ"ל, וזה לא שייך באלו הקמים בתחיית המתים כפשוט. וכן במה דמסיק דנראה דאין צריך קידושין, ה"ז רק אם עדיין לא נקבר, וכפי שהדגיש גם בס' פתח עינים הנ"ל, נמצא לפי"ז דבתחיית המתים ודאי יצטרכו קידושין חדשים³⁸.

בגדר מיתת הבעל מתיר איסור א"א

אלא שבס' נפש חי' שם כתב לא כמ"ש הברכ"י דאם קם לתחי' קודם שנקבר אפ"ל דאיגלאי מילתא למפרע שלא הי' מיתה גמורה וכו', דזה אינו דבאמת ודאי הי' בתחילה מיתה גמורה, אלא דמ"מ יש להסתפק דאפשר לומר דאף דמיתה מתיר כמו גט, מ"מ כיון שחי אח"כ חוזרת ואגידה ביה כבתחילה, כי התורה לא התירה במיתה רק כל זמן שהוא מת, ומבאר עפ"ז הפירוש בירושלמי הנ"ל, עיי"ש, וראה שו"ת דברי יציב חאה"ע"ז סי' ע' בענין זה.

ויש לבאר ספיקתו: דהנה בקידושין יג, ב, מקשה הגמ' על המשנה מנלן דמיתת הבעל מתיר, ור"ל דסברא הוא, הוא אסרה והוא שרתה, וממשיך להקשות דאי"ז הוכחה דהרי בעריות אסור להו ולא שרי להו, ומסיק שם דכתיב: "ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתות או כי ימות האיש האחרון", איתקש מיתה לגירושין מה

לא עפ"י מ"ש בזוה"ק בפ' אמור, עיי"ש.

(38 אבל ראה לקמן סו"ס ס"ז די"ל להיפך, דרק בתחיית המתים שכן נקבע מלכתחילה בגוף האדם שיעמוד לתחי' אין הוא מציאות חדש משא"כ בתחי' שלפני זמן זה ה"ה מציאות חדש לגמרי עיי"ש.

גירושין שריא אף מיתה שריא עיי"ש. ויש להסתפק לפי המסקנא: (א) האם הדרינן לסברא קמייתא – דההיקש מגלה לן שהיא מותרת בדרך ממילא, משום דכיון שאיסורה הי' מכח הבעל וכשמת נתבטל סיבת האיסור לכן מותרת. (ב) או דילמא אפ"ל דלפי המסקנא לא אמרינן סברא זו, וכקושיית הגמ' מעריות, אלא שיש לימוד מיוחד דעצם המיתה הוה מעשה המתירה כמו המעשה דנתינת גט.

ובאחרונים³⁹ הוכיחו מדעת הרמ"ה בטור יו"ד סי' רס"ז כאופן הב' דעצם המיתה הוא המתיר כמו בגט, וז"ל הטור (ע"פ הגמ' גיטין לט,א): "גר שמת ואין לו יורשין דקי"ל הקודם בנכסיו זכה והיו בהן עבדים, גדולים זכו בעצמן והרי הם בני חורין, קטנים אין בהם יד לזכות בעצמן וכל הקודם בהן זכה, וכתב הרמ"ה ואם לא זכה בהן שום אדם עד שיגדלו אין להם תקנה, שבמיתת הגר לא פקע איסורא מינייהו, שהרי כל הקודם בהם זכה וכיון דמיתת הגר לא פקע איסורא מינייהו כי גדלו נמי בתר הכי אע"ג דפקע ממנוא איסורייהו לא פקע דבמאי פקע השתא הא ליכא מיתת האדון דלפקע איסורייהו מינייהו", עכ"ל.

- **הרי מוכח מזה דהא דמיתת הגר מתיר, הפי' הוא דמעשה המיתה הוא המתיר ואינה מתרת אלא בשעת המיתה, דאילו נימא שההיתר הוא מצד שהגר אינו חי, הלא גם אח"כ אינו חי וא"כ למה לא**

(39) שערי יושר ש"ז פ"ב, קו"ש ח"ב סי' כח, ועוד.

יקנו את עצמם אח"כ. וכיון שההיתר דמיתת הגר מתיר העבד הוא מאשה דילפינן מ"לה לה" כמבואר בגיטין שם, מוכח דסב"ל שכן הוא גם במיתת הבעל, דעצם מעשה המיתה הוא המתיר כמו בגט. ובקו"ש שם כתב דהא דהב"י שם חולק על הרמ"ה אפ"ל משום דסב"ל כאופן הא', ומלשון המאירי בקידושין שם: "כל שנאסרה לבני אדם מצד אישות בטל האישות בטל האיסור כגון אשת איש וכו'" משמע לכאורה כאופן הא'. וראה שו"ת אבני נזר אבהע"ז סס"י נו, ושו"ת דבר יהושע ח"א סי' פ"ט אות ד' והלאה.

ועי' בשו"ת חלקת יעקב אבהע"ז סי' ל"ד דדן שם לענין קטלנית, והביא משו"ת חות יאיר סי' קצ"ז בשם הזהר דבמת הבעל ונשאת לשני נשאר בה רוח בעלה הראשון וכו', עיי"ש. והוכיח מזה החלקת יעקב כאופן הא', דאי נימא כאופן הב' דמיתה הוה כמו גירושין א"כ כשמת בעלה ונעשה מעשה המתרת אותה מבעלה א"כ איזה חילוק יש בין מת לגירושין, דהא זה פשיטא דאם נתגרשה קודם המיתה אין לה עוד שום חיבור ושייכות לומר דרוח בעלה הראשון מקשקש בקרבה כיון שנכרתה וניתרת ממנה, א"כ גם במיתה נימא כן. ומוכח מזה דסב"ל להזהר דמיתה אינה מעשה המתרת כמו גט, אלא שמותרת להנשא מטעם שאינה כבר אשת איש, עיי"ש.

והנה אי נימא כצד הא' שפיר י"ל גם בתחיית המתים, שאם האשה לא נשאת אח"כ לאחר תחזור לבעלה הראשון בלי שום קידושין, וכן אם נתקדשה לאחר [דאז בודאי צ"ל דנפקעה אישות הראשון

כנ"ל] תחזור אליו בדרך ממילא, כיון שאישות זו לא פקעה מעולם רק היתה מותרת אחר מיתת השני בדרך ממילא.

אחר תחה"מ אי הוה פנים חדשות

אבל עי' בשו"ת מצב הישר סי' ז (ווילנא תרמ"א) אודות אשה שהיתה נשואה לבעל מופלג בתורה ויר"ש ושבק חיים ומונעת א"ע להנשא עוד הפעם מפני שמתפחדת שכשנזכה לתחה"מ שלא תחזור אז לבעלה הראשון, והשיב שמצינו בזה"ק בראשית (כא, ב) מכאן [אוליפנא] נוקבא דאתנסיבת בתרין בהווא עלמא אהדרת לקדמאה וכו', ופי' באמרי בינה בהגליון שם: פי' שנשאת לב' אנשים זה אחר זה חוזרת לעתיד לבעלה הראשון עכ"ל, וכן הבין גדול קדמון בספרו מפתחות הזהר (בענין זיווג וחבור חלק א') שכתב אשה שנשאת לשנים חוזרת לראשון לעוה"ב.

והקשה שם שהרי יש לאו לחזור לאשתו הראשונה אחר שנשאת לשני? והאריך שם לתרץ דמצוה זו אכן לא תתקיים לע"ל, אבל קשה לתרץ כן.

ובשו"ת רב פעלים ח"ב סוד ישרים סי' ב כתב להמחבר אודות תשובה זו ושקו"ט בכ"ז בארוכה, ובנוגע לקושייתו שהרי יש איסור לחזור לבעל הראשון אחר שנשאת לאחר? תירץ דכיון שהגוף שיעמוד אחר תחיית המתים הוא גוף חדש, לכן כל קשר וזיקה שהי' בין הגופים קודם מותם הרי הוא בטל והוה כנישואים ראשונים. וזהו רק בדברים שהם מצד הגוף אבל החיבור מצד הנפש אינו מתבטל אחר

המיתה כי בנפש אין שום שינוי בין קודם מיתה ללאחר מיתה, ומצד הנפש ראוי שתתחבר עם בעלה הראשון, עיי"ש (וכתב דכ"ז לא איירי אלא כשמת, אבל אם נתגרשה מבעלה הראשון ודאי נתבטל הקשר). וראה לעיל סי' נט שהובא זה, עיי"ש בארוכה.

דאי נימא כדבריו דבתחיית המתים אמרינן דפנים חדשות באו לכאן בודאי לכו"ע יצטרכו לקידושין, כיון דמצד הגוף אין זו אותה האשה, וכמו שכתב שם [אף דאכתי י"ל כאופן הא' שההיתר של האשה בא בדרך ממילא], ומ"מ סב"ל להזהר שתוזרת לבעלה הראשון מצד נשמתם.

וראה לעיל סי' נט-ס שמצינו דעות בזה אם בתחיית המתים אכן אמרינן פנים חדשות באו לכאן או לא. ובכללות נתבאר די"ל שזה תלוי בהמבואר בלקוטי שיחות חי"ח פ' חוקת (ב) סעי' י שכותב דבאופן התחי' של תחיית המתים אפשר לומר בב' אופנים: א) יישאר משהו בגוף ממציאותו הראשונה בעוה"ז, רק שיתוסף לכך תוספת והתחדשות בבנין הגוף. ב) תחה"מ תהיה באופן של התחדשות הגוף בכל הפרטים, ולא יישאר מאומה ממציאותו הראשונה של הגוף בעוה"ז, ומבאר שם שזהו פלוגתת המד"ר והזהר עם הפרקי דר"א פל"ד, עיי"ש בארוכה, דאי נימא כהדיעה דלא הוה פנים חדשות י"ל דאי"צ לקידושין.

ובענף יוסף (בעין יעקב) סנהדרין ר"פ חלק הביא מספר הנצחון דסב"ל שתשוב לבעלה השני כי מיתת בעל הראשון

באו לכאן, אבל לאידך גיסא הרי דיעה זו סב"ל דמיתה כגירושין כנ"ל. וי"ל דאין זה משום דסב"ל דמעשה המיתה הוה כגירושין ולכן יש איסור להחזירה, אלא דמעשה הקידושין והנישואין להשני הוה כגירושין, וכפי שנת' לעיל דזה בודאי מפקיע אישות של הראשון, וא"כ י"ל דגם דיעה זו סב"ל כאופן הא', וא"כ שפיר י"ל דאי"צ קידושין מהאחרון.

הוה כגירושין וכמו שבגירושין יש איסור לחזור לבעל הראשון אחרי שנשאת לשני כן הוא באלמנה שנשאת⁴⁰, דלפי דעה זו הי' אפ"ל ג"כ שאי"צ קידושין מהאחרון, כיון דלדיעה זו משמע דלא סב"ל דפנים חדשות

(40) הובאו דבריו ביד שאול יו"ד סי' שסו סעי' ג. וראה בס' נפש חיה להגר"ר מרגליות או"ח סי' לב סעי' כד.

סימן סז

עוד בענין הנ"ל

שעתידים להיות עפר שעה אחת קודם התחי' ובטל טומאה מיני' ע"ז שאלו.. ועוד השיב להם לכשיבא משה רבינו עמהם י"ל דישאלו למשה אם הדין הזה ברור דבשעת חיותם נגעו במותן כמו בשעת פרישתן קבלו טומאה מאביהן, וזה ידע מרע"ה בבירור שכך אירע בימיו בדור המדבר במתן תורה שיצאו נשמתם על כל דיבור ודיבור והקב"ה הוריד טל של תחי' והחי' אותם, ואם הוצרכו אח"כ הזאה הוא הדין לעתיד לבוא וכו' עכ"ל⁴², נמצא מזה דסב"ל להחתם סופר דיש לדמות תחיית המתים

(42) אלא שדבריו צריכים ביאור, דכשם שביאר שלא שאלו על בן השונמית דפשיטא להו שהי' צריך הזאה כיון דבשעה שהחיהו נגע בעצמו, א"כ גם במתן תורה נימא כן, ומהו הדמיון לתחיית המתים דלע"ל שחוזרין לעפרן? וכבר הקשה כן בליקוטי הערות על החת"ס שם ואכ"מ.

תחיית המתים ומתן תורה

בשו"ת חתם סופר חלק יו"ד סימן של"ז (ד"ה והנה בנדה)⁴¹ פי' השאלה ששאלו אנשי אלכסנדריא (נדה ע, ב) במתים דלעתיד לבוא אם צריכין הזאה שלישי ושביעי או אין צריכין, (ולא הקשו כן על בן השונמית כפי שהקשו התוס' שם) וכתב וז"ל: דבבן השונמית פשיטא להו דבעי הזאה דנהי דבחיותו אינו מטמא עוד דמת מטמא ואין חי מטמא, מ"מ איהו גופיה טמא דבשעה שהחיהו נגע בעצמו במותו ובעי הזאה כטמא מת, עכ"ל ... [היינו דבבן השונמית ודאי הי' צריך להזאה כי טומאתו לא בטלה וכו' והשאלה היא רק בתחיית המתים דלע"ל] וז"ל: דכיון

(41) הובא חלק מהתשובה בלקוטי שיחות חי"ח פ' חקת ב' הערה 58 והלאה.

דלע"ל למתן תורה, דכיון שאמרו רז"ל (שבת פח,ב,) דעל כל דיבור ודיבור פרוה נשמתן והחזירה להן בטל של תחי', נמצא דגם במתן תורה הי' להם דין של מתים ממש ואח"כ הי' בהם תחיית המתים.

קידושין אחר תחי'

והנה הובא לעיל (בסי' הקודם) ספיקת החיד"א בס' ברכי יוסף אבעה"ז ר"ס י"ז, בהא דאיתא במגילה (ז,ב) ברבא ור' זירא שישבו בסעודת פורים ואגב בסומי בפוריא קם רבה ושחטיה לר' זירא "למחר בעי רחמיה עליה ואחייה", - דיש להסתפק גבי אשתו של ר' זירא, דכיון שמת שמא פקעי הקידושין מינה והוה פנויה, וכי חייה רבי זירא למחר יצטרך לקדשה שוב קידושין חדשים, או דילמא הא דאשה קונה עצמה במיתת הבעל היינו דוקא כאשר מת ונשאר מת, אך כשלא נקבר וחי ע"י נביא או חסיד אגלאי מילתא דאותה מיתה לא היתה מיתה כמות כל אדם, וממילא נמי לא פקעי קידושי קמאי מינה, וכשיחיה בעלה מותר בה מיד כאשר היה לפני מותו.

ובס' גן רוה פ' פנחס (קלד, ב) בדברי חנוך אות ה' ובס' בן יהוידע מגילה שם ובס' פרדס יוסף פ' משפטים (כא, יח), הביאו דבריו, והוכיחו מהא דאיתא בשבת פח, ב דבשעת מתן תורה פרוה נשמתן של ישראל והקב"ה הוריד להם טל שעתיד להחיות בו מתים והחי' אותם, ואיתא בגמ' (ביצה ה,ב) דהא דכתיב (דברים ה, כז) שובו לכם לאהליכם דהתיר להם מצות פרישה, ולא מצינו שהיו צריכים קידושין

חדשים אף דכאן היו כולם מתים, אלא ודאי דבכהאי גוונא אם מת ואח"כ חי אין אשתו צריכה קידושין מחדש דזיקה הראשונה עדיין לא פקע, וזהו כדעת החתם סופר שבשעת מתן תורה מתו ממש והוצרך להיות תחיית המתים כמו שיהי' לעתיד לבא.

ולפי"ז הרי יש מקום ללמוד מכאן גם לענין קידושין אחר תחיית המתים, שלא יצטרכו קידושין חדשים וכמ"ש בשו"ת נפש חי' חאה"ע"ז סי' ג' ובכ"מ, שלא מסתבר לחלק אם חזר וחי בסמיכות למיתתו, או לאחר זמן מרובה, דממ"נ אי סבירא לן דמיתה מפקיע הקידושין כמו בגט ה"ז מפקיע אפילו מיד, ואם מיתה אינה מפקיע הקידושין, אלא שהיא מותרת להנשא משום דליכא מי שאוסרה, צריכים לומר כן גם בתחיית המתים, דאם לא נשאת אחר מיתת הבעל חוזרת לו אז בלי קידושין וכפי שנת' לעיל, ומעתה כדאי לעיין בנוגע ללאחר מ"ת אם אכן לא הוצרכו קידושין חדשים כנ"ל או דילמא שבאמת הוצרכו לקידושין.

אחר מתן תורה האם הוצרכו לקדש מחדש

ועי' בשו"ת ציץ אליעזר (חט"ז סימן כד) שהביא רא"י הג"ל ממתן תורה וכתב דיש לדחות זאת, דיש לומר דהכוונה של שובו לכם לאהליכם היא רק זאת שהאיסור של "אל תגשו אל אשה" ירד, אבל אה"נ דכדי שיוכלו לחזור להתיר זה היו צריכים מיתה שיקדים לזה קדושין מחדש, והא בין

מ"ת ולא הי' אז גדר קידושין שלאחר מ"ת, א"כ עכצ"ל שאחר מ"ת היו כל ישראל צריכים לחדש הקידושין דנשותיהן עפ"י תורה וא"כ קשה האיך חזר משה וקידש את צפורה הלא משה רבינו כהן (גדול) הי' (ראה זבחים קא, ב. - קב, א) ואסור בגיורת? ומתוך דכיון דדרשו חז"ל (סוטה יב, א) עה"פ (שמות ב, א): "וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי" "שעשה לה מעשה ליקוחין", שעמרם קידשה בקידושין שלאחר מתן תורה, ועפ"ז פירשו המפרשים כוונת הרמב"ם (הל' מלכים פ"ט ה"א) דבמצרים נצטוה עמרם במצות יתירות, דכוונתו לקידושין שלאחר מ"ת, נמצא דגם לפני מ"ת היו הקידושין אצל ישראל באופן שלאחר מתן תורה, במילא לא היו צריכים לקדש נשותיהן אח"כ מחדש, וכיון שקידשה מקודם שוב אינה אסורה עליו, וכמבואר במשנה (יבמות סא, א) כהן הדיוט שאירס את האלמנה ונתמנה להיות כהן גדול יכנוס עיי"ש, ועי' שם בהערה 4 שם שהביא מ"ש ביד רמ"ה סנהדרין פב, א, ובגליוני הש"ס שם, ובתורה שלימה שמות ב' פסוק כ"א אות קע, היוצא מכל זה דשפיר י"ל דלאחר מתן תורה לא הוצרכו לקידושין חדשים, וכדמשמע גם ממ"ש שובו לכם לאהליכם⁴³.

(43) אלא דאכתי יש להעיר ממ"ש בלקו"ש ח"ל ויחי ב' וחל"ט תצא דעד מ"ת לא הי' כלל מציאות של קידושין שיחול על האשה שם של "אשת איש" כאשר עדיין אינה אשתו בפועל, ועיי"ש בחלק ל"ט הערה 12 דעמרם הוסיף דין "נישואין" - כניסה לחופה, נמצא לכאורה לפי שיטה זו דאחר מ"ת היו צריכים קידושין מחדש. וראה רשימות חוברת ג.

כך היו צריכים לכך מצד אחר, דהא בהר סיני נכנסו לברית וגירות כמבואר במס' כריתות ט' ע"א, והרי גר שנתגייר ואשתו עמו אם רוצה לקיימה צריך חופה וקידושין כדת יהדות כמבואר ביו"ד סי' רס"ט סעי' ט' ובדגול מרבבה ופתחי תשובה סק"ג ע"ש, והא קודם מתן תורה לא היו קדושין בעדים אלא מכניסה לתוך ביתו ובוועלה בינו לבין עצמו כמבואר ברמב"ם פ"א מאישות ה"א.

אבל ראה לקוטי שיחות ח"י ח' פ' בלק (ג) שכתב ג"כ דאחר מ"ת לא היו צריכים קידושין מחדש (כלקמן), ובהערה 58 כתב דלפ"ז מתורץ מה שנאמר תיכף לאחר מ"ת "שובו לכם לאהליכם" דמזה שנק' "אהליכם" גם קודם "שובו גו'" מוכח שלא היו צריכים קידושין מחדש לאחר מ"ת, וא"ש ראי' הנ"ל, ועי' גם בשו"ת משנה הלכות ח"ט סי' ת"ב שביאר הראי' עד"ז, דאי נימא שהיו צריכים קידושין מחדש, א"כ לאו אהליהם הם, אלא הול"ל שובו וקחו נשים, וגם מה דאמרו בגמ' (ביצה שם) ודילמא למצות עונה הוא דאתא ואי לאו אשתו הוא מה עונה יש, וע"כ דלא פקעי הקידושין כלל עיי"ש.

ומה שהקשה בציץ אליעזר שהרי קודם מ"ת לא היו קידושין בעדים אלא מכניסה לתוך ביתו וכו' כמ"ש הרמב"ם בריש הל' אישות, א"כ ודאי היו צריכים קידושין אחר מ"ת, יש לומר בזה כמ"ש בלקוטי שיחות שם (סעי' ה') לגבי ההיתר דמשה רבינו בבית יתרו, דקאמר שם דלכאורה כיון שהיו לישראל דין ב"נ לפני

הגירות דמ"ת האם אמרינן כקטן שנולד דמי

אבל אכתי יש לומר שבכל אופן היו צריכים קידושין חדשים מצד עצם הדין דגירות, דכיון דגיר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות כב, א, ומח, ב ושי"נ) ובמתן תורה הרי נתגיירו כל ישראל ע"י מילה טבילה וכו' כדאיתא בכריתות ט, א, רמב"ם הל' איסורי ביאה רפ"ג, (וכמ"ש בציץ אליעזר כנ"ל) נמצא שנתהוו כולם למציאות חדשה, ואם כן ודאי הוצרכו קידושין חדשים.

אמנם י"ל דזה אינו, דהנה בגור ארי' להמהר"ל פ' ויגש (מו, י) הקשה בהא דדרשו רז"ל (שבת קל, א, יומא עה, א וראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פכ"ב הי"ח) על הפסוק (במדבר יא, י): "וישמע משה את העם בוכה למשפחתיו וגו'" על עסקי עריות שנאסרו להם" שהרי קיימ"ל ד"גר שנתגייר כקטן שנולד דמי" וגר נושא אחותו וכו', (רמב"ם שם פי"ד הי"ג), ונמצא דלא שייך איסור קרובות שנישאו להם לפני זה ולמה בכז? ותירץ דבגירות שנתהווה ע"י מתן תורה לא אמרינן שם דכקטן שנולד דמי, והטעם כיון שהיו מוכרחים לקבל את התורה שהרי כפה עליהם הר כגיגית (שבת פח, א), ולא אמרינן דכקטן שנולד דמי אלא במי שמתגייר מעצמו ומרצונו, אבל בישראל שיצאו ממצרים שהיו מוכרחים לקבל את התורה לא. (הובא בלקוטי שיחות חכ"א פ' בא ב' הערה 16, וציין שם להקדמת הס' שב שמעתתא וכלי חמדה פ' ויגש ולבית האוצר

כלל א' אות כב שהביאו דבריו ושקו"ט בזה וראה גם בס' אוצרות יוסף להגר"י ענגל דרוש ב'), ובכלי חמדה ביאר הטעם דמעיקרא הי' התורה ומצוות מוכרח עבור בני ישראל ואחרת אי אפשר, ולכן כפה עליהם הר כגיגית, נמצא שאין מתן תורה חידוש גמור אצל בני דנימא דהוה כקטן שנולד, ואינו דומה לשאר גירות כשבא מעם אחר, ובפרט אי נימא דגם לפני מ"ת יצאו מגדר בני נח, א"כ ודאי לא הי' כאן חידוש גמור במ"ת עיי"ש במקומות הנ"ל, ולכן לא אמרינן בהם כקטן שנולד וראה גם בס' הררי קדם ח"ב מהגר"ד סאלאווייציץ ז"ל סי' קכה שביאר באופן אחר למה לא אמרינן בהך גירות דכקטן שנולד דמי, כיון שלא הי' גירות נפרדת של לכל אחד ואחד מישראל אלא גירות של כלל ישראל כאחד עיי"ש.

אבל עי' בס' משך חכמה פ' ואתחנן (ה, כז) עה"פ שובו לכם לאהליכם שכתב להיפך, וז"ל: החתם סופר בחידושי לע"ז כתב כי כל ימיו נתקשה מהיכן הוציאו חז"ל הא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ולדעתי פשוט, דיצא להם דמסתמא הי' ליוצאי מצרים נשים הרבה שהיו מאותן שאין בני נח מוזהרין עליהן, ועמרם יוכיח שגדול הדור הי' ונשא דודתו וכו' ואיך אמר רחמנא אחר מתן תורה "שובו לכם לאהליכם" – ואין אהלו אלא אשתו (מועד קטן ז, ב) הלא אלו שנשאו קרובותיהם צריכים לפרוש מהם, ועל כרחך דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וכו' עכ"ל, ולפי דבריו לכאורה צריכים לומר דהא דבכו על עסקי עריות, היינו על אלו

בוכין בשעה שאמר להן לפרוש מן העריות, היה כל אחד מהן נושא לאחותו לאחות אביו לאחות אמו לאחות אשתו וכיון שאמר להם לפרוש מן העריות התחילו מתרעמין, דמשמע מזה שאכן הוצרכו לפרוש מהקרובות שנישאו להם מקודם, וראה גם בתוס' הרא"ש פ' בהעלותך (יא, כז, הובא בלקוטי שיחות חלק י"ח פ' בלק שם הערה 4) על הפסוק אלדד ומידד וז"ל: אחי משה היו אלא שכשניתנה תורה ונאסרו כל העריות פירשו כולם שנאמר (שם יא, י) וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו ודרשנין על עסקי משפחות, וגם עמרם אבי משה פירש מיוכבד דודתו שהיתה אשתו ונשא אשה אחרת והוליד ממנו אלדד ומידד וכו' עכ"ל, וכ"כ בדעת זקנים שם, הרי מוכח מכאן שנאסרו גם לקרובות שלפני מ"ת. (וראה בזה בס' פרדס יוסף החדש בהעלותך שם בארוכה, וציין שם לשו"ת דעת משה סי' נ' דשקו"ט בזה בארוכה, ולקובץ מוריה שנה ט' גליון ה' ע' ס', ושנה י"ב גליון ה' ע' נו, ושנה י"ט גליון ד"ט ע' קי"א).

עוד הקשו שם על המשך חכמה, שהרא"ם פ' בהעלותך שם הקשה דלמה בכו רק אח"כ (בפ' בהעלותך שם) ולא בכו מיד בעת מתן תורה? ותירץ שלא נאמרה להם פ' עריות אלא אח"כ, ונמצא לפי"ז שבעת מתן תורה שפיר אמר להם שובו לכם לאהליכם כיון דעדיין לא נאמרה פ' עריות, אבל אח"כ כשנאמרה פ' עריות י"ל דשפיר הוצרכו לפרוש, דלא אמרינן בהם כקטן שנולד דמי, [ומ"מ ראיית הגור ארי' אתי שפיר, כי אי נימא שבעת מ"ת חל עליהם

שיוולדו להם אחר כך שיהיו אסורות⁴⁴.

נמצא מזה שיש פלוגתא אם בגירות דמתן תורה אמרינן כקטן שנולד דמי או לא, ובעניננו אי נימא כדעת הגור ארי' שהגירות דמתן תורה לא הי' באופן דכקטן שנולד דמי שפיר י"ל שלא היו צריכים לקידושין מחדש, אבל אי נימא כהמשך חכמה שהגירות הי' באופן דכקטן שנולד דמי ודאי צריכים לומר שהיו צריכים לקידושין חדשים.

וישמע משה וגו' בוכה למשפחתם

וראה בקובץ מורי' שנה י"ז גליון א"ד סי' ט"ז י"ח ששקו"ט בדברי המשך חכמה והקשו עליו מספרי במדבר פיסקא צ' ד"ה וישמע: וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, היה רבי נהוראי אומר מלמד שהיו ישראל מצטערים בשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות ומלמד שהיה אדם נושא את אחותו ואחות אביו ואחות אמו ובשעה שאמר להם משה לפרוש מן העריות היו מצטערים. וראה גם בספרי זוטא פיסקא יא ד"ה וישמע: וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, ר' נהוראי אומר מלמד שהיו

(44) וראה בס' תורת מנחם תשי"ד ע' 248 (בלתי מוגה) שכתב וז"ל: וכן הי' הסדר בחיי כללות בניי בתור קומה שלימה – במעמד הר סיני, שאז פרחו נשמתם (שבת פח, ב) ולאח"ז ניתנה להם נשמה חדשה שלכן למדים דיני גירות – גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (יבמות כב, א) – ממתן תורה (ראה שם מו א"ב וש"נ) עכ"ל, דלכאורה משמע מזה כהמשך חכמה, אבל ממה שצויין ליבמות שם משמע שהכוונה הוא דלמדים דיני גירות בכלל ממתן תורה, ולא קאי על הא דכקטן שנולד דמי.

הדין דכקטן שנולד למה בכו אח"כ הרי היו מותרים להם דאין זה קורבא כלל].

עוד הקשו דאיך שייך לומר על בני דע"י מ"ת היו כקטן שנולד וכו', דא"כ נימא ח"ו שנפסק היחוס מאבותינו אברהם יצחק ויעקב? ומפורש בב"ק קט, א עה"פ (במדבר ה, ח): ואם אין לאיש גואל להשיב האשם – וכי יש אדם בישראל שאין לו גואלים? ופירש"י שעד יעקב אבינו ודאי ישנו לכ"א מישראל גואל, ולכן קאמר שם דבגזל הגר הכתוב מדבר עיי"ש, וא"כ מוכח מזה דשם לא אמרינן כקטן שנולד דמי.

דלפי"ז נמצא שאצל ישראל במ"ת לא אמרינן דכקטן שנולד דמי, וא"כ י"ל שלא הוצרכו לקידושין מחדש, ושפיר יש לפשוט מכאן לענין תחיית המתים דמהא דקאמר שובו לכם לאהליכם משמע דגם אחר התחי' אי"צ קידושין.

אבל עי' תויו"ט אבות פ"ה משנה כ"א שכתב בענין "בן ארבעים לבינה" דישראל בשעת מ"ת גרים היו וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ולכן היו כולם בני ארבעים עיי"ש⁴⁵, וכן בלקוטי שיחות חכ"א שם הנה כל השיחה נוטה יותר להצד די"ל דע"י הגירות דמ"ת הי' כקטן שנולד עיי"ש, וכן הוא בחל"ג הג' השבועות (ב) בסופו עיי"ש.

ובהא שהוקשה לעיל דאי נימא דהוה כקטן שנולד דא"כ נימא ח"ו שנפסק היחוס מאבותינו אברהם יצחק

(45) הובא בלקוטי שיחות חלק ל"ד ע' 161 הערה

ויעקב? העירוני למה שכתב בלקוטי שיחות חכ"א שם הערה 13 [דקאי על הא דקאמר בפנים דאצל ישראל הי' להם אז דין גירות וכקטן שנולד דמי] וז"ל: ואין להקשות מירושתם ארץ ישראל מאברהם, מענין כהנים ולוים וחלוקה לשבטים בכלל – שהרי כל זה הי' ע"פ הדבור מפורש, והאמירה שישבו לאהליהם – ה"ז דבור שקידושין הקודמין בתוקפן, עכ"ל.

ונראה הפירוש בזה, דרך בדינים אלו שלא הי' בהם ציווי מפורש דאכתי שייכים לאחר הגירות אמרינן שם דכקטן שנולד דמי, וכמו לגבי הדין דאחים שנתגיירו דמעידים זה לזה דאין להם קורבה (כמבואר שם בהשיתה מיבמות שם, ורמב"ם שם פ"ג ה"ב) כיון ששם לא הי' שום ציווי דאחר הגירות יש להם קורבה אמרינן הכלל כבכל גירות ד"כקטן שנולד דמי", אבל בדין ירושת הארץ מאבותינו וכיו"ב, שגילתה התורה בפירוש שיש דין ירושה וכו', בזה לא אמרינן כקטן שנולד דמי, דלפי"ז א"ש ג"כ קושייתם אודות היחוס מאבותינו, כיון ששם הרי גילתה התורה בהדיא שהם אבותינו, ושכל המעלה שבחר בנו מכל העמים הוא משום אבותינו שאנו בני אברהם יצחק ויעקב, נמצא דגילתה התורה בהדיא דבזה לא אמרינן כקטן שנולד דמי⁴⁶, אלא דאכתי צריך להבין

(46) ולפי"ז נמצא דאפילו נימא דהוה כקטן שנולד, מ"מ לא היו צריכים לקידושין חדשים כמבואר בהערה כיון שהדיבור שישבו לאהליהם גילתה בהדיא שקידושין הקודמין בתוקפן, ולא כפי שנתבאר לעיל בפנים דאי נימא שהי' כקטן שנולד ודאי היו צריכים קידושין חדשים.